

Wyrok z dnia 23 stycznia 2001 r.

I PKN 208/00

Wyłączenie prawa do odprawy pracownika prowadzącego działalność gospodarczą na własny rachunek wynikające z art. 8 ust. 3 pkt 5 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. z 1990 r. Nr 4, poz. 19 ze zm.) dotyczy tylko osoby, która jest podmiotem działalności gospodarczej jako osoba fizyczna. Prawo do odprawy wspólnika (akcjonariusza) spółki będącej osobą prawną lub nie mającej osobowości prawnej (także cywilnej) podlega ocenie na podstawie art. 8 ust. 3 pkt 3 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r.

Przewodniczący SSN Jadwiga Skibińska-Adamowicz, Sędziowie SN: Józef Iwulski, Barbara Wagner (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 23 stycznia 2001 r. sprawy z powództwa Haliny C. przeciwko Fabryce Urządzeń Wentylacyjno-Klimatyzacyjnych „K.” w L. o zapłatę, na skutek kasacji strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Toruniu z dnia 9 grudnia 1999 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Lipnie wyrokiem z dnia 24 lutego 1999 r. [...] zasądził od Fabryki Urządzeń Wentylacyjno - Klimatyzacyjnych „K.” w L. na rzecz Haliny C. kwotę 5.003, 01 zł, z ustawowymi odsetkami, jako odszkodowanie z tytułu nieuzasadnionego wypowiedzenia umowy o pracę oraz należności z tytułu wyrównania ekwiwalentu za niewykorzystany urlop wypoczynkowy i dodatku funkcyjnego, oddalając powództwo w pozostałej części.

Sąd ustalił, że powódka była zatrudniona u strony pozwanej na podstawie umowy o pracę z dnia 29 czerwca 1978 r. na czas nie określony, od 1 grudnia 1978

r. na stanowisku radcy prawnego, w pełnym wymiarze czasu pracy. Pismem z dnia 30 czerwca 1998 r. strona pozwana rozwiązała z Haliną C. umowę o pracę z zastosowaniem skróconego okresu wypowiedzenia, wskazując jako przyczynę wypowiedzenia zmniejszenie zatrudnienia z przyczyn organizacyjnych, polegające na likwidacji w schemacie organizacyjnym z dniem 1 lipca 1998 r. stanowiska radcy prawnego. Rada pracownicza uchwałą z dnia 4 czerwca 1998 r. dokonała zmiany w schemacie organizacyjnym przedsiębiorstwa poprzez likwidację stanowiska radcy prawnego, co zgodnie z § 20 statutu nie wymagało zmiany statutu (którą, według § 12 statutu w związku z art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 25 września 1981 r. o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego, Dz.U. 24, poz. 123 ze zm., mogło ustalić ogólne zebranie pracowników). Obsługa prawna przedsiębiorstwa jest potrzebna, skoro wykonuje ją inny radca prawny na podstawie umowy zlecenia. Zakres świadczonej przez niego obsługi prawnej nie różni się zasadniczo od tego, którą wykonywała powódka.

W ocenie Sądu, rzeczywistą przyczyną wypowiedzenia Halinie C. umowy o pracę były zastrzeżenia do jakości jej pracy. Podana w wypowiedzeniu przyczyna rozwiązania stosunku pracy była pozorna. Pozorna likwidacja stanowiska pracy, jak przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 15 grudnia 1982 r., I PRN 130/82 (PiZS 1983 nr 7, s. 65), nie stanowi uzasadnionej przyczyny wypowiedzenia umowy o pracę. Z tego też względu należało uznać wypowiedzenie za bezzasadne i na podstawie art. 45 § 2 KP zasądzić na rzecz powódki odszkodowanie.

Oceniając prawo Haliny C. do odprawy pieniężnej na tle art. 8 ust. 3 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. z 1990 r. Nr 4, poz. 19 ze zm.), powoływanej dalej jako „ustawa”, Sąd ustalił, że od dnia 20 listopada 1992 r. jest ona ujawniona w ewidencji działalności gospodarczej w ramach spółki cywilnej. Umowa spółki zawierana jest w celu osiągnięcia przez wspólników wspólnego celu gospodarczego (art. 860 § 1 KC), zaś wspólnika nie można wyłączyć od udziału w zyskach (art. 867 § 1 zdanie 4 KC). Prowadzenie działalności gospodarczej w formie spółki cywilnej stanowi działalność gospodarczą na własny rachunek (art. 865 § 1 KC). Dlatego, stosownie do art. 8 ust. 3 pkt 5 ustawy, powódka nie nabyła prawa do odprawy.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Toruniu wyrokiem z dnia 9 grudnia 1999 r. [...] zmienił zaskarżony przez Halinę C. apelacją wyrok w

punkcie oddalającym powództwo i zasądził od strony pozwanej na rzecz apelującej kwotę 5.003 zł z odsetkami tytułem odprawy.

Sąd ustalił, że z dniem 1 maja 1999 r. działalność gospodarcza Kancelarii Prawnej „D.” Halina C., Józef J., Zofia S. została wykreślona z ewidencji. W latach 1996 - 1998 Kancelaria nie udzielała indywidualnych porad prawnych, prowadząc jedynie obsługę podmiotów gospodarczych. Nie figuruje w kartotece zgłoszeń do ubezpieczenia społecznego. Od 1994 r. powódka nie prowadziła faktycznie działalności gospodarczej i nie wykazywała dochodów ze spółki.

Zdaniem Sądu, prawo do odprawy pieniężnej nie przysługuje na podstawie art. 8 ust. 3 pkt 5 ustawy tylko tym pracownikom, którzy faktycznie prowadzą działalność gospodarczą. Powódka do nich nie należała. Poza tym, przepisu art. 8 ust. 3 pkt 5 nie stosuje się do pracownika prowadzącego działalność gospodarczą w ramach spółki (tak: SN w uchwale I PZP 47/94 z dnia 22 listopada 1994 r., OSNAPiUS 1995 nr 4, poz. 44). Pracownik prowadzący działalność gospodarczą nie nabywa prawa do odprawy w sytuacjach określonych w art. 8 ust. 3 pkt 3 i art. 8 ust. 3 pkt 5 ustawy. Przepisy te należy interpretować łącznie. Art. 8 ust. 3 pkt 3 przewiduje trzy formy prowadzenia działalności gospodarczej - na własny rachunek, w ramach spółki i w ramach spółdzielni. Wynika stąd, że działalność gospodarcza, o której mowa w art. 8 ust. 3 pkt 5 ustawy nie może być prowadzona w ramach spółki lub spółdzielni, lecz tylko indywidualnie.

„Dodatkowo” Sąd podniósł, że nie podziela poglądu Sądu pierwszej instancji co do pozorności przyczyny rozwiązania z powódką umowy o pracę. Przyczyna ta - likwidacja stanowiska radcy prawnego - była faktyczna i rzeczywista. Ta właśnie okoliczność jest przesłanką z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy, nabycia przez powódkę prawa do odprawy.

Strona pozwana zaskarżyła powyższy wyrok kasacją. Wskazując jako jej podstawę naruszenie prawa materialnego, a to art. 8 ust. 3 pkt 5 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. przez przyjęcie, że „prowadzenie działalności gospodarczej w ramach spółki cywilnej nie jest działalnością gospodarczą prowadzoną na własny rachunek w rozumieniu tej ustawy”, wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku „w całości”.

Pełnomocnik strony skarżącej wywodziła, że Sąd błędnie odniósł uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 1994 r., I PZP 47/94, do ustalonego stanu faktycznego, gdyż dotyczyła ona spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, a nie

spółki cywilnej. Wskazała na różnice między spółkami prawa handlowego i spółką cywilną. Jej zdaniem, prowadzenie przez pracownika działalności w ramach spółki cywilnej jest prowadzeniem przez niego działalności gospodarczej na własny rachunek. Podniosła nadto, że strona pozwana nie ma pewnej wiedzy, czy powódka prowadziła faktycznie działalność w Spółce „D.”. Wzywana kilkakrotnie do złożenia oświadczenia w tej kwestii, nie udzieliła odpowiedzi. Faktem jest jednak, że była wpisana do rejestru działalności gospodarczej Urzędu Miasta i Gminy oraz Urzędu Skarbowego w L., a jej nazwisko figurowało na szyldzie Kancelarii Prawnej „D.”. Jeżeli nawet Halina C. nie prowadziła faktycznie działalności gospodarczej w ramach spółki, to jako radca prawny znała konsekwencje istniejącego stanu formalnego. Z rejestru wykreśliła działalność dopiero w czasie trwania procesu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

I. Według art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r., pracownikowi, z którym został rozwiązany stosunek pracy z przyczyn, o których mowa w art. 1 ust. 1 i 2, przysługuje odprawa pieniężna. Zgodzić się trzeba z oceną Sądu drugiej instancji, że rozwiązanie umowy o pracę z radcą prawnym z powodu likwidacji tego stanowiska pracy w schemacie organizacyjnym przedsiębiorstwa jest rozwiązaniem stosunku pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy („o których mowa w art. 1” ustawy). W przeciwnym razie rozważanie prawa powódki do odprawy byłoby bezprzedmiotowe. Przepisy ustawy wyłączają prawo do odprawy, między innymi, wówczas, gdy w chwili rozwiązania stosunku pracy pracownik jest współnikiem w spółce lub członkiem spółdzielni dokonującej przejęcia określonych składników mienia ruchomego lub nieruchomego pracodawcy (art. 8 ust. 3 pkt 3) albo jeżeli prowadzi działalność gospodarczą na własny rachunek (art. 8 ust. 3 pkt 5). Odprawa nie przysługuje także pracownikowi rozpoczynającemu po rozwiązaniu stosunku pracy działalność gospodarczą na własny rachunek lub w ramach spółki albo spółdzielni w związku z przejęciem mienia zakładu (art. 8 ust. 3 pkt 3). Z powołanych przepisów wynika wyraźne zróżnicowanie form prowadzenia działalności gospodarczej (w ramach spółki, w ramach spółdzielni lub na własny rachunek) oraz różne ich znaczenie dla prawa do odprawy (prowadzenie w chwili rozwiązania stosunku pracy działalności gospodarczej na własny rachunek wyłącza prawo do odprawy w każdym przypadku, w ramach spółki lub spółdzielni tylko w razie przejęcia przez nie mienia pracodawcy; odprawa nie przys-

ługuje w razie rozpoczęcia po rozwiązaniu stosunku pracy działalności gospodarczej w związku z przejęciem mienia, niezależnie od formy jej prowadzenia).

Zasadniczą dla rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy była kwestia czy Halina C., będąc w chwili rozwiązania z nią umowy o pracę wspólniczką spółki cywilnej Kancelaria Prawnicza „D.”, prowadziła działalność gospodarczą na własny rachunek czy w ramach spółki. Wykładając przepisy ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. dotyczące form prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej (art. 8 ust. 3 pkt 3 i pkt 5) nie można pominąć regulacji prawnej tej materii w obowiązującej w dniu rozwiązania z powódką stosunku pracy, niejako „macierzystej” dla tej problematyki, ustawie z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 41, poz. 324 ze zm.). Wedle art. 2 tej ustawy, działalnością gospodarczą jest działalność wytwórcza, budowlana, handlowa i usługowa prowadzona w celach zarobkowych i na własny rachunek podmiotu, którym może być osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nie mająca osobowości prawnej, zaś, stosownie do jej art. 8, podjęcie działalności gospodarczej przez osobę fizyczną i jednostkę organizacyjną nie mającą osobowości prawnej podlega zgłoszeniu do ewidencji. Z unormowań tych wynika, że podmiotowość w stosunkach gospodarczych nie jest identyczna z podmiotowością w stosunkach cywilnoprawnych między osobami fizycznymi i osobami prawnymi (art. 1 KC). Nie stanowi to ewenementu w polskim prawie, skoro także np. w stosunkach pracy pracodawcą może być jednostka organizacyjna nie mająca osobowości prawnej (art. 3 KP).

Zdolność do prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek nie jest zdeterminowana wymogiem bycia osobą fizyczną lub osobą prawną. Spółka cywilna nie ma osobowości prawnej, ale jest jednostką organizacyjną, która może być samodzielnym podmiotem prowadzącym działalność gospodarczą na własny rachunek. Jeżeli działalność takiej spółki nie została organizacyjnie wyodrębniona, przedsiębiorcą są wszyscy wspólnicy łącznie. Wspólnicy zobowiązują się jednak do osiągnięcia wspólnego, a nie indywidualnego celu gospodarczego (art. 860 § 1 KC). Trafność takiego stanowiska zdaje się potwierdzać art. 2 ust. 3 obowiązującej od 1 stycznia 2001 r. ustawy z dnia 19 listopada 1999 r. Prawo o działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 101, poz. 1178), który przymiot przedsiębiorcy przyznaje także wspólnikom spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej. Nadto, w art. 8 ust. 3 pkt 3 ustawy użyty został termin „spółka” bez określenia jej rodzaju. Trzeba wobec tego przyjąć, że chodzi o każdy jej typ, zarówno o spółki prawa

handlowego - osobowe: jawną, partnerską, komandytową, komandytowo - akcyjną oraz kapitałowe: z ograniczoną odpowiedzialnością, akcyjną (art. 1 § 2 ustawy z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, Dz.U. Nr 94, poz. 1037), jak i o spółkę cywilną (art. 860 KC). Gdyby ustawodawca chciał wyłączyć z zakresu regulacji art. 8 ust. 3 pkt 3 jakiś określony rodzaj spółki, musiałby dać temu wyraz albo przez unormowanie pozytywne (np. wymieniając typy spółek, których przepis ten dotyczy) albo negatywne (np. przez użycie sformułowania „z wyłączeniem” lub „nie dotyczy to” bądź zwrotu podobnego). Poza wszystkim, z punktu widzenia funkcji odprawy pieniężnej forma organizacyjna prowadzonej wspólnie działalności gospodarczej nie powinna mieć znaczenia.

W konkluzji należy zatem stwierdzić, że wyłączenie prawa do odprawy pracownika prowadzącego działalność gospodarczą na własny rachunek (art. 8 ust. 3 pkt 5 ustawy) dotyczy tylko osoby, która jest podmiotem działalności gospodarczej (przedsiębiorcą) jako osoba fizyczna, gdy zaś podmiotem gospodarczym jest spółka będąca osobą prawną lub nie mająca osobowości prawnej (także cywilna) prawo do odprawy jej wspólnika (akcjonariusza) podlega ocenie na podstawie art. 8 ust. 3 pkt 3 ustawy.

Halina C. prowadziła w chwili rozwiązania z nią umowy o pracę działalność gospodarczą w ramach spółki cywilnej Kancelaria Prawna „D.” Halina C., Józef J., Zofia S. Powódka była wpisana do ewidencji nie jako osoba fizyczna, ale jako wspólniczka spółki cywilnej - samodzielnego podmiotu działalności gospodarczej. Działalność ta prowadzona była na rachunek własny podmiotu - Kancelarii Prawnej (wspólników), a nie na rachunek własny Haliny C. i każdego z pozostałych wspólników z osobna. Spółka nie przejęła żadnego mienia strony pozwanej. Nie zachodziły więc okoliczności wyłączające (wedle art. 8 ust. 3 pkt 3 ustawy) prawo powódki do odprawy.

II. Sąd drugiej instancji nie był zdecydowany co do charakteru działalności gospodarczej prowadzonej przez powódkę, skoro raz rozważał ją jako prowadzoną na własny rachunek, a następnie jako prowadzoną w ramach spółki. Z motywów zaskarżonego wyroku nie dość jasno wynika, czy Halina C. nabyła prawo do odprawy dlatego, że prowadziła wprawdzie działalność gospodarczą na własny rachunek, ale tylko formalnie, nie zaś faktycznie (art. 8 ust. 3 pkt 5), czy dlatego, że prowadzenie działalności gospodarczej w ramach spółki cywilnej nie jest prowadzeniem działalności gospodarczej na własny rachunek (art. 8 ust. 3 pkt 3), czy, jak można także sądzić, z

obu tych względów. Sąd Najwyższy w składzie orzekającym w niniejszej sprawie podziela pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12 marca 1996 r., I PRN 15/96 (OSNAPiUS 1996 nr 20, poz. 304), że wyłączenia prawa do odprawy zostały w art. 8 ust. 3 ustawy ujęte w sposób rozłączny, a ten sam stan faktyczny nie może być równocześnie kwalifikowany jako wyłączenie prawa do odprawy na podstawie art. 8 ust. 3 pkt 3 i art. 8 ust. 3 pkt 5 ustawy. Dlatego przy ocenie prawa Haliny C. do odprawy mógł być stosowany albo tylko art. 8 ust. 3 pkt 3 albo tylko art. 8 ust. 3 pkt 5 ustawy. Skoro prowadzenie działalności gospodarczej w ramach spółki cywilnej nie może być identyfikowane z prowadzeniem działalności na własny rachunek, to podstawę prawną ustalenia, czy pracownikowi będącemu wspólnikiem spółki cywilnej przysługuje odprawa, stanowi art. 8 ust. 3 pkt 3 ustawy.

Dla rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy nie miało znaczenia rozumienie terminu „prowadzenie” działalności gospodarczej na własny rachunek (czy to indywidualnie czy w ramach spółki cywilnej, co zdaje się dopuszczać Sąd, analizując sytuację faktyczną powódki jako wspólnika). Jednak do kategorycznego stwierdzenia Sądu drugiej instancji, że prowadzeniem działalności gospodarczej jest tylko faktyczne jej wykonywanie należy odnieść się z pewną ostrożnością. Sąd nie poprzedził go wszechstronną analizą stosownych przepisów. Do przyjęcia tezy, że przy ocenie prawa pracownika do odprawy wpis działalności gospodarczej do ewidencji pozbawiony jest jakiegokolwiek, czy nawet tylko istotnego znaczenia, nie ma dostatecznego uzasadnienia w samym jedynie brzmieniu art. 8 ust. 3 ustawy.

Kierując się powyższymi motywami Sąd Najwyższy, stosownie do art. 393¹² KPC, orzekł jak w sentencji.

=====